

TILKA – SIMON JENKO

Simon Jenko [símon jénko], slovenski pesnik in pisatelj, * 27. oktober 1835, Podreča na Sorškem polju, Slovenija, † 18. oktober 1869, Kranj.

•

Življenje

Simon Jenko se je rodil kot nezakonski otrok revnih kmečkih staršev. V otroštvu zaradi socialnih razmer ni živel v izobilju. Prav ta socialna pripadnost pa je ena izmed pomembnih okoliščin za razumevanje Jenkovega življenja in njegove literature. Jenko je svojo šolsko pot začel na ljudski šoli v Smedniku in v Kranju. Potem se je vpisal na gimnazijo v Novem mestu, tam ga je pod svoje okrilje vzel stric frančiškan Nikolaj. Jenkova želja je bila obiskovati gimnazijo v Ljubljani, a si zaradi gmotnih razmer tega njegova družina ni mogla privoščiti. Kljub temu pa je 7. in 8. razred gimnazije opravil v Ljubljani, kjer se je ponovno srečal s prijatelji iz kranjske ljudske šole (Erjavec, Mandelc, Zarnik idr.), s katerimi so kasneje ustanovili literarni krožek in začeli pisati ilegalni rokopisni dijaški list *Vaje* (1854-1855). Jenko je s pesnikovanjem začel v Novem mestu. Pesmi iz tega obdobja so bile objavljene v prvem zvezku *Vaj*.

Po končani srednji šoli se je na željo staršev in zaradi pomanjkanja potrebnih sredstev za študij vpisal na teologijo v Celovcu (jeseni 1855), a se je že naslednje leto vpisal na Univerzo na Dunaju. Tam je Jenko zopet pristal v družbi sošolcev z ljubljanske gimnazije. Obnovil se je tudi literarni krožek vajevecev. Jenko je najprej študiral klasično filologijo, nato zgodovino in na koncu pravo. Na Dunaju se je Jenko preživljal kot domači učitelj. Jeseni leta 1863 je zapustil Dunaj in se vrnil v Praše. V tem času se je zaposlil v odvetniški pisarni notarja Strgarja in tam ostal do leta 1866. Leta 1866 je absolviral pravo. Medtem je v Ljubljani tudi iskal založnika za svojo pesniško zbirko, a ni imel pretirane sreče. Naposled mu je z Levstikovim priporočilom uspelo prepričati založnika Giotinija in tako je pesniška zbirka *Pesmi* izšla novembra leta 1864 (sicer z letnico 1865). Od avgusta 1866 je postal pripravnik pri odvetniku Prevcu v Kamniku. Dotlej je na Dunaju opravil tri rigoroze (zaključne izpite), četrtega pa mu zaradi bolezni ni uspelo. Pri odvetniku Prevcu je bil zaposlen vse do svoje smrti v Kranju.

Pomembne letnice

- 1835 Rojen na Podreči na Sorškem polju v revni kmečki družini, ki se pozneje preseli v Praše

- 1847 Obiskuje gimnazijo v Novem mestu, zadnja razreda v Ljubljani
- 1851 Objavi prvo pesem
- 1854 To in prihodnje leto sodeluje v rokopisnem dijaškem listu *Vaje*
- 1855 Po maturi odide v celovško semenišče, naslednje leto pa na Dunaj, kjer se končno odloči za pravo. Preživlja se kot domači učitelj.
- 1858 V *Slovenskem glasniku* objavi pripovedi *Spomini*, *Jeprški učitelj* in *Tilka*. Začne objavljati pesmi iz cikla *Obrazi* in ga konča 1862.
- 1861 Absolvira, zaradi bolezni ne opravi vseh rigorozov
- 1863 Vrnitev domov
- 1864 Zaposli se v Kranju, v odvetniški pisarni. Konec leta izide zbirka *Pesmi* (z letnico 1865)
- 1866 Iz Kranja preide v odvetniško pisarno v Kamniku
- 1869 Preseli se v Kranj, tu umre za možganskim vnetjem

Književne razmere po letu 1848

Čas po letu 1848, torej čas v katerem je ustvarjal tudi Simon Jenko, je bil zelo razgiban čas. Veliko vlogo pri tem je igrala marčna revolucija leta 1848 in vse posledice, ki jih je prinesla s seboj (neuspeh revolucije, Bachov absolutizem, propad le-tega in začetek ustavnosti v Avstriji). V tem času se je pojavila tendenca, ki je v ospredje postavila prozo (zato so se v tem obdobju predvsem uveljavile oblike kratke proze in roman), poezija pa je imela omejeno vlogo. Glavni razlog za to je uveljavitev realizma in kasneje naturalizma v evropski književnosti. Vendar pa se je na slovenskem ta tendenca manifestirala manj dosledno, saj je bil Fran Levstik, ki je bil pri nas glavni nosilec te miselnosti, tudi sam lirski pesnik.

Zgled Simonu Jenku

Jenko se je med drugimi zgledoval po Heineju, ki je imel velik vpliv na slovensko pesništvo. Zlasti v *Obrazih* je Jenko od Heineja prevzel vzorec kratke lirske pesmi iz dveh ali treh kitic, vsebinsko sestavljene tako, da se pesnikov jaz iz nje skoraj čisto umika. Pesem je podoba nekega človeškega lika, dogodka ali naravnega pojava. Kljub temu, da se Jenko z motivi in temo približa Heineju je med pesnikoma precej razlik, ki govorijo o posebni Jenkovi izvornosti.

Lirika

Simon Jenko je bil eden izmed bolj zaslužnih, da lirska ustvarjalnost v pomarčni dobi na Slovenskem ni popolnoma zamrla, bil je namreč glavni lirik slovenske književnosti med romantiko in realizmom. Svoj pesniški vrhunec je Jenko doživel konec leta 1864 oz. leta 1865, takrat je namreč izšla njegova edina pesniška zbirka *Pesmi*. Vendar pa je v tej zbirki objavil zelo malo pesmi iz začetne dobe in iz *Vaj*.

Jenka so v njegovem pesniškem razvoju vznemirjale in prevzemale številne teme. Zanj najbolj značilna pa so bivanjska vprašanja kot so minevanje, odmiranje, kasneje tudi drugačna bivanjska problematika (življenjske stiske), odnos do narave, pomembno vlogo pa je igrala

tudi ljubezenska izpoved. Pisal je tudi pripovedne pesmi, ki so bile v glavnem baladne, domovinska tema pa pri Jenku ni bila močnejše razvita.

Bivanjska vprašanja so ga zanimala že zelo zgodaj. Ta tematika ga je prevzela v dunajski dobi, in sicer kot posledica njegove življenjske stiske. Rešitev je iskal v volji in življenjskih vrednotah. To je bilo tudi v skladu z, zanj značilnim, sestopom iz romantičnega pesniškega piedestala, kar pomeni da je pesnikovo vlogo postavil na povsem realna tla. Pesmi, ki so nastale v tem obdobju, so: *Trojno gorje*, *Želje*, *V brezupnosti* idr.

Posebno poglavje v Jenkovem življenju je pomenil odnos do narave, ki jo je demitiziral. Kljub temu pa se je ob njeni trajnosti, obstojnosti in lepoti počutil nemočnega in šibkega. To spoznanje je močno izraženo v ciklu *Obrazi*, izraža pa se že tudi v nekaterih zgodnjih pesmih (*Gori*). Narava v njegovih pesmih prevzame vlogo stvarnosti., V *Obrazih* in nekaterih poznejših pesmih se je narava, pokrajina otresla posredniške funkcije in postala predmet doživljanja. S tem je Jenko postal predhodnik impresionistične poezije.

Pomemben del Jenkovega pesnikovanja je obsegala ljubezenska izpoved, s katero je začel že v dijaških letih. Za Jenka je značilna tudi demitizacija ljubezni in ženske. Osrednji cikel ljubezenskih pesmi so bile *Obujenke*.

Domovinske pesmi pri Jenku niso bile v ospredju, a so vseeno nastale. Pesmi s to temo so bile razdeljene v dve skupini. Za prvo skupino je značilna žalostna, črnogleda misel. Te pesmi so nastale kot posledica družbenih razmer (potrtost v ozračju Bachovega absolutizma). Druga skupina domovinskih pesmi so narodnoprebudne pesmi, katerih cilj je buditi narodno zavest Slovencev.

Jenkove pripovedne pesmi so predvsem baladne pesmi. V njih je Jenko izrazil svojo pripovedno nadarjenost. Le-ta pesnika ni odpeljala od stvarnosti. Pripovedne pesmi so *Knezov zet*, *Morski duhovi*, *Zaklad* idr.

Proza

Jenkova proza zavzema tri pomembnejše kratke pripovedi (*Spomini*, *Jeprški učitelj* in *Tilka*) in pa manj pomembne pripovedi, ki časovno segajo v pesnikova dijaška leta (*Misli*, *Ljubljana*, *Črte*, *Predpustnica* idr). *Spomini*, *Tilka* in *Jeprški učitelj* so bile objavljene v Slovenskem glasniku leta 1858. Za vse njegove zgodnejše kratke pripovedi je značilna nerazvita prozna struktura. Pri dveh novelah iz zrelega obdobja (*Tilka*, *Jeprški učitelj*) pa se že vidi nagel razvoj v realistični smeri. Najpomembnejši del Jenkovega proznega opusa predstavljajo že omenjena tri pripovedna dela, izmed katerih še posebno izstopa *Jeprški učitelj*. Snov za ta tri dela je vzeta predvsem iz kmečkega življenja. *Jeprški učitelj* je tudi njegova zadnja novela. Vzroka za ustavitev Jenkovega proznega ustvarjanja sta dva. Njegova proza pri sodobnikih ni bila pozitivno sprejeta, poleg tega pa se je sredi leta 1859 začela razhajati družba nekdanjih vajecev, v okviru katere je Jenko pisal in objavljajal svoja dela.

Glavna dela

- znane pesmi: *Adrijansko morje*, *Naprej zastava slave*, *Gori*, *V brezupnosti*

- znane pripovedi: *Misli, Ljubljana, Črte, Kaznovana tercijska, Predpustnica*
- prva njegova objavljena pesem *Bučelji pik*
- pesniška zbirka *Pesmi* (1865)
- cikel pesmi *Obujenke* (1856) *Obrazi* (1858)
- novele: *Tilka* (1858), *Jeprški učitelj* (1858)
- povesti: *Spomini*
- *Mikromega* (1851)

Proza

Naslovnica knjige *Izbrani spisi za mladino* (1923)

- ***Izbrani spisi za mladino***

Knjiga je izšla leta 1923 v Ljubljani. Vsebuje življenjepis pesnika, pesmi, pripovedne pesnitve in povesti

Prvi del, življenjepis, je predstavljen kot povest. Pisatelj o sebi govori v tretji osebi. Ta del razdeli na štiri poglavja: 1. Mladost in dijaška leta, 2. Jenkova poslednja leta, 3. Jenko kot pesnik in pisatelj, 4. Jenko kot človek.

V knjigi »Izbrani spisi za mladino« sta objavljeni dve povesti in odlomek iz *Spominov*.

- ***Predpustnica***

Ta šaljivka ne temelji na resničnem dogodku. Jenko je morda za podlago vzel nekdanjo navado fantov, ki so prevažali Pusta po bližnjih vaseh in ga na pepelično sredo pokopali.

- »**Očetova smrt**« (odlomek iz »Spominov«) Pripovedovalec je star duhovnik, ki pripoveduje zgodbe iz svojih mladih let.
- ***Tilka***

Značajevka je izšla leta 1858. Sestavljena je iz treh kratkih poglavij, v katerih pripovedovalec predstavi tri življenjske položaje nerodnega in telesno nebogljenega kmečkega fanta. Dogajanje je omejeno na en sam dogodek - junakovo ženitev. Pripoved je zgrajena na nasprotju med zunanjo in notranjo zgradbo. V središču zgodbe je posameznik. V junaku je Jenko izpovedal tudi svoje lastno doživetje, svoj ljubezenski in deloma tudi socialni problem.

- ***Jeprški učitelj***

V noveli (1858) je strnjeno predstavljen kratek izsek iz življenja jeprškega učitelja pred njegovo smrtjo. Jeprški učitelj je reven, polizobražen in pijači naklonjen vaški učitelj, katerega strast so igre na srečo. Novela je zgrajena iz treh pripovednih enot in kratkega epiloga. Dogajalni okvir je skromen. V primerjavi s »Tilko« je humornost omiljena, bolj so poudarjena socialna nasprotja in odvnos okolja do družbeno zaznamovanega posameznika.

Lirika

Napisal je vrsto pesmi, ki so tako lirsko kot tudi epsko obarvane.

V učbeniku za 2. letnik gimnazij je obravnavana pesem *Naš maček*, ki je pozneje ponarodela. V njej Jenko opisuje tragično romantično ljubezen, katere protagonist je maček. Zato je učinek te pesmi smešen.

Tilka je novela iz kmečkega življenja. Zgodba se dogaja v vaškem okolju, v 19. stoletju. Petindvajsetletni Tilka je bil majhne postave. Imel je krive noge in je bil duševno zaostal. Starši bi ga radi oženili, ker so bili bolehn in stari. Oče mu je izbral nevesto, Pahovčevo hčer, ki je bila mnogo starejša. Menili so, da bo kar pravšnja zanj. Zjutraj se je Tilka odpravil snubit, oblečen je bil v lepo očetovo obleko, ki pa mu je bila prevelika. Vso pot do Pahovčeve kmetije je veliko premišljeval, ko pa je ugledal kmetijo in žensko, ki ga je opazovala skozi okno, je vedel, da je hiša prava. Nekaj metrov pred hišo pa je ženska zakričala "*Neumen, široke hlače!*", zato je pobegnil. Pisatelj hudomušno zaključi zgodbo: "*Za en las je manjkalo, pa bi se bil oženil.*"

Novela je krajša zgodba, ki ima v ospredju samo en dogodek in je ponavadi nepričakovan konec. Ta novela je **značajevka** (slovenski pripovedniki druge polovice 19. st. so takšno pripoved imenovali obraz), saj je večina pozornosti namenjeno značaju osebe. V delu prevladuje **psihološki realizem**, saj nam pisatelj prikaže predvsem notranje dogajanje pripovedne osebe. Vendar je ta še romantično obarvan, saj gre za duševnost posebnega. Pripoved je **zgrajena na nasprotju med zunanjo in notranjo zgradbo**, tj. na kontrastu humorja in tragike.